

Батанов Олександр Васильович,

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4 тел.: +38-(044)-278-51-55, email: batanov_olexandr@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0239-4539>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДОКТРИНИ УНІТАРИЗМУ

Анотація: Висвітлено концептуальні проблеми формування національної доктрини унітаризму. Визнаючи той факт, що найбільш багатогранною і складною проблемою є утвердження оптимальної форми державного устрою в Україні, пропонується запровадити окремий унітаристський вектор у національній конституційній науці та освіті. Незважаючи на те, що в галузі політичної та правової науки загалом та теорії сучасного конституціоналізму питання про унітаризм досить активно обговорюють науковці, політики та громадські діячі, наукові знання в цій галузі залишаються надзвичайно суперечливими та фрагментарними.

Аналізуючи комплекс сутнісних та змістових характеристик унітаризму як феномену сучасного конституційного права, окреслюються перспективні напрямки розвитку унітаристської доктрини. Показаний синергетичний зв'язок між теорією сучасного унітаризму, принципами унітарності державної території та фундаментальними інститутами політико-правового та державно-управлінського життя сучасних унітарних держав. Доводиться, що унітарний устрій є не лише одним із важливих компонентів процесу досягнення завдань, цілей та функцій більшості сучасних держав, а й іманентною ознакою та стратегічним елементом механізму реалізації їх суверенних прав.

Вважаючи, що унітаризм є багатовимірним соціально-політичним та конституційним явищем: це і ідея, і теорія, і науковий напрям, і соціально-політична та конституційна практика, і конституційна форма існування та функціонування народу, держави, регіонів та територіальних громад, і історичний стан національної державності та української регіональної цивілізації, і прояв громадянськості тощо, робить висновок про актуальність та необхідність формування унітаристського дискурсу.

На думку автора, послідовна концептуалізація та інституціоналізація унітаристської доктрини дозволить нам зрозуміти глибинні процеси, що визначають виникнення явища національного унітаризму, засвідчить величезну цивілізаційну роль та аксіологічну, онтологічну, гносеологічну, функціональну та психологічну роль в ході його політичного структурування, формування ринкових відносин, здійснення екогуманістичної політики, національної безпеки та оборони.

Ключові слова: унітаризм, унітарність, територія, держава, державний устрій, унітарний устрій, адміністративно-територіальний устрій.

Batanov Oleksandr Vasylyovych,

Doctor of Sciences (Law), Professor, Leading Researcher of Department of Constitutional Law and Local Self-Government of the V. M. Korytsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, 01001, Kyiv, Tryokhsvyatytelska St., 4 tel.: + 38-(044)-279-04-06, email: batanov_oleksandr@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0239-4539>

CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION OF THE TERRITORIAL PUBLIC POWER IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE UNITARISM DOCTRINE

Annotation: The conceptual problems of the formation of the national doctrine of unitarism are illuminated. Recognizing the fact that the most multifaceted and complex problem is the establishment of the optimal form of government in Ukraine, it is proposed to introduce a separate unitarian vector in national constitutional science and education. In spite of the fact that in the field of political and legal science in general and modern constitutionalism, the problem of unitarism is quite actively discussed by scholars, politicians and public figures, the scientific knowledge in this field remains extremely controversial and fragmentary.

Analyzing the complex of essential and substantive characteristics of unitarism as a phenomenon of modern constitutional law, outlines perspective directions of development of the unitarism doctrine. The synergistic connection between the theory of modern unitarism, the principles of unitarity of the state territory and the fundamental institutions of political and legal and state-administrative life of modern unitary states is shown. It proves that the unitary system is not only one of the important components of the process of achieving the tasks, goals and functions of most modern states, but also an immanent feature and strategic element of the mechanism of exercising their sovereign rights.

Considering that unitarism is a multidimensional social and political and constitutional phenomenon: it is an idea, a theory, a scientific direction, and a global social and constitutional practice, and a constitutional form of the existence and functioning of territorial hromadas, and the historical state of national statehood and Ukrainian regional civilization, and the form of realization of national identity and citizenship, etc., concludes the actuality and necessity of forming a unitarism discourse.

According to the author, consistent conceptualization and institutionalization of the unitarism doctrine will allow us to understand the deep processes that determine the emergence of the phenomenon of national unitarism, testify to the enormous civilizational role and axiological, ontological, epistemological, functional and psycho-logical features in the course of its political structuring, formation of market economy relations, implementation of eco-humanistic national security and defence.

Key words: unitarism, unitarian, territory, state, state system, unitary system, administrative and territorial system.

Постановка проблеми. Події грудня 2019 – початку 2020 року стали доволі знаковими для усіх, хто переймається проблемами місцевого самоврядування: практиків, теоретиків, експертів, політиків та ін. Президентом України з невеликим інтервалом було внесено дві редакції законопроекту щодо змін до Конституції України в частині територіальної організації та децентралізації влади [1–2]. Обидва законопроекти під тиском муніципальної громадськості, насамперед, асоціацій місцевого самоврядування та експертного середовища були відкликані ним. Також було запропоновано публічне обговорення змін до Конституції України в частині децентралізації влади, метою яких задекларовано досягнення консенсусу в суспільстві щодо визначених питань за допомогою прозорого, неупередженого та всеосяжного процесу.

Однією з ключових причин, які викликали критику з боку експертного середовища, були запропоновані у даних законопроектах зміни щодо регламентації засад адміністративно-територіального устрою та територіальної організації влади. Подекуди у запропонованих Президентом України змінах навіть побачили посягання на устої унітаризму, вважаючи, що ініційовані зміни можуть привести до регіоналізації та, навіть, «тихої федералізації та дезінтеграції країни» [3].

На наш погляд, попри відсутність підстав для такого роду інсинуацій та драматичних сценаріїв, зазначимо, що значною мірою їх перманентне озвучування у процесі конституційно-проектних робіт, а також законодавчого процесу у частині щодо модернізації адміністративного устрою, значною

мірою пов'язана із відсутністю адекватної уяви про унітаризм як складний за своєю природою конституційно-правовий та політичний феномен. Труднощі у розумінні сутнісних та змістових характеристик, атрибутів та критеріїв унітаризму відчуються не лише у процесах конституційного та адміністративного правокористування, а й у процесах кримінально-правової охорони засад національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України. Це, у свою чергу, вказує на підвищену актуальність проблематики сучасного унітаризму, у тому числі в експертно-аналітичному аспекті.

Адже, попри незворотність курсу на формування України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової, унітарної держави, територія якої в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою (ст. ст. 1–2 Конституції України [4]), питання щодо форми державного устрою України, її адміністративно-територіальної організації, вирішення пов'язаних із ними національно-політичних, мовних та соціально-економічних проблем суспільства, залишаються доволі дискусійною стороною політичного та правового життя сучасної України. Особливо болісно загострилися та актуалізувалися ці питання в умовах анексії АРК та збройної інтервенції Російської Федерації проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі доктринальні проблеми сучасного унітаризму, адміністративно-територіального устрою та процесу у своїх працях досліджували такі сучасні вчені та експерти, як Ю. І. Ганущак, Б. П. Гдичинський,

А. Б. Гетьман, Р. В. Губань, О. П. Іщенко, О. Л. Копиленко, В. В. Кравченко, І. О. Кресіна, В. С. Куйбіда, О. Г. Кучабський, І. Й. Магновський, В. І. Нудельман, Х. В. Приходько, С. О. Телешун, А. Ф. Ткачук, В. Л. Федоренко та ін.

Мета статті. Метою даного дослідження є поглиблення доктринальних засад унітаризму як конституційно-правового та політичного феномену, а також парадигмальної основи територіальної організації сучасної України.

Основні результати дослідження. В цілому проблема територіального устрою України виявилася чи не найскладнішим конституційним інститутом за всі роки незалежності української держави. По суті, у перші роки незалежності України взагалі не було вироблено чіткої як загально-теоретичної, так і нормативної стратегії щодо спрямування України в напрямку унітаризму.

Підтвердженням цьому було існування у певний час інституту Президента АРК, надання права Верховній Раді АРК приймати власні закони тощо. Лише Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України» [5] офіційно, хоч і дещо опосередковано, визначив унітарний вектор розвитку української державності шляхом закріплення прагнення до «створення надійних гарантій існування суверенної України, збереження цілосності та недоторканності її території» (Преамбула). Втім, це лише підтвердило закріпленій у ст. 70 чинної на той час

Конституції (Основному Законі) України принцип, згідно якого «територія України є єдиною, неподільною, недоторканою і цілісною» [6].

Проте однозначне закріплення в Конституції України унітарної форми територіального устрою держави лише посилило актуальність доктринальних проблем унітаризму та складність цієї тематики, загострило суперечливість підходів та діаметральність поглядів на питання і перспективи територіальної організації держави [7–11]. Показовою у цьому аспекті є позиція С. О. Телешуна, який ще у 2000 р. зазначав, що «закріплення в Конституції України унітарності нашої держави і водночас наявність у її складі адміністративної (а не національно-територіальної) автономії посилило актуальність розробки теоретичних питань унітаризму та федералізму, перегляду самої концепції унітарної держави» [12, с. 2].

Водночас, попри доволі фрагментарний підхід до концептуальних проблем територіальної організації держави, в цілому загальний унітарний вектор державотворення був незмінним як у доконституційний, так і пост-конституційний період. Так, ще у Концепції нової Конституції України обґрунтовувалися засади конституційного ладу УРСР, зокрема послідовно вказувалося, що її «форма державного устрою – унітарна держава, до складу якої входить Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка». При цьому, зазначалося, що «територія Республіки є недоторканою і неподільною. Вона не може бути змінена або використана без її згоди. Питання територіальної цілісності

України є виключним правом народу України» [13].

З часом, у Проекті Конституції України, винесеному Верховною Радою України на всенародне обговорення, не лише закріплювалося, що «територія України є єдиною, неподільною, недоторканою і цілісною. Питання про зміни території і державних кордонів України вирішуються лише загальноукраїнським референдумом» (ст. 7 проекту), а й чітко визначалося, що «Україна є унітарною державою», територіальний устрій якої «ґрунтується на засадах єдності, неподільності, недоторканності і цілісності державної території, комплексності економічного розвитку і керованості окремих її частин з урахуванням загальнодержавних і регіональних інтересів, національних і культурних традицій, географічних і демографічних особливостей, природних і кліматичних умов» (ст. 104 проекту) [14].

Попри відсутність систематизованих актів, які б забезпечували реалізацію конституційних засад територіального устрою та детально регламентували порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою, слід констатувати, що державна політика у сфері конституювання та гарантування унітарності вітчизняної державності, особливо після прийняття Конституції України, стала послідовною та однозначною. Так, у Концепції адміністративної реформи в Україні зазначалося, що «у процесі трансформації територіального устрою та системи місцевого самоврядування слід спиратися на національний досвід, а також на світову, насамперед європейську, практику», при цьому процес перетворень «доцільно

здійснювати з урахуванням унітарної форми державного устрою, яка забезпечує збереження соборності України» [15].

У Концепції державної регіональної політики, закріплювалося, що державна регіональна політика ґрунтується, поряд з іншими принципами, із врахуванням принципу «забезпечення унітарності України та цілісності її території, включаючи єдність економічного простору на всій території держави, її грошово-кредитної, податкової, митної, бюджетної систем» [16]. Також, серед принципів державної регіональної політики, закріплених у Законі України «Про засади державної регіональної політики» [17] вагоме місце займає принцип унітарності, під яким розуміється «забезпечення просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної цілісності України» (ч. 1 ст. 3).

Нарешті слід звернути увагу на доктринальні положення державної мовної політики в Україні. Так, у Концепції державної мовної політики закріплювалося, що «повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації, єдності України» та встановлювалося, що одним з основних завдань цієї Концепції є сприяння «посиленню функції державної мови як об'єднавчого і консолідаційного чинників в українському суспільстві, засобу зміцнення державної єдності України» [18]. У розвитку цих засад, у частині третій ст. 1 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», зазначається, що «державний статус української мови

є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави» [19].

Сьогодні унітаризм в сучасній Україні розвивається в далеко не простих умовах, пов'язаних насамперед з анексією Автономної Республіки Крим та збройною інтервенцією з боку Російської Федерації. Докорінна модернізація багатьох конституційних, ідеологічних та моральних цінностей, що відбулася за останні десятиліття викликає необхідність консолідації конституційної та політичної свідомості, конституційної та політичної культури суспільства. Саме тому унітаризм може стати сьогодні такою ціннісно-орієнтуючою парадигмою, яка б стала системоутворюючою ідеєю і важливим елементом громадської правосвідомості.

Актуальність вивчення інституту унітаризму в даний період зростає не тільки з доктринально-пізнавальних позицій, але і в праксеологічному аспекті, оскільки багато з існуючих проєктів конституційних, перш за все адміністративно-територіальних, перетворень співзвучні з реаліями сьогодення і сприяють утвердженню принципово нових конституційних цінностей, в системі яких унітаризм займає унікальне місце.

Обумовлено це, насамперед, тим, що унітаристська ідея в процесі свого генезису виходить за просторово-технологічні, функціонально-телеологічні та інструментально-кратологічні рамки державного устрою та, в існуючих реаліях, починає перетворюватися на форму національної моделі конституційного ладу, вбираючи в себе безліч конституційних явищ, відносин і процесів – починаючи з

питань становлення муніципалізму і парламентаризму, функціонування територіальних громад і органів публічної влади та закінчуючи проблемами формування конституційної свідомості і конституційної культури. В сучасних умовах унітаризм, як один з основоположних принципів конституційного ладу, об'єктивно виступає своєрідним плацдармом для впровадження унітаристської ідеології в конституційно-правове життя і суспільні відносини.

Втім сучасна теорія унітаризму страждає відсутністю системності, цілісності, адекватної юридичної визначеності базових терміно-понять. У силу цього, розробка відповідного категоріально-понятійного апарату залишається доволі важливою проблемою сучасного право-державознавства. Багато понять, на наш погляд, досі точно не визначено, що породжує неоднозначне їх тлумачення, різне сприйняття сутності, змісту і обсягу. У наукових працях, в тому числі спеціально присвячених питанням унітаризму, часто взагалі не формулюються визначення основних понять, відсутнє чітке розмежування між ними. А такі поняття, як «унітарна держава», «унітарність» і «унітаризм», часто вживаються окремими дослідниками як ідентичні.

Так, на думку В. В. Міщука, під унітаризмом слід розуміти «принцип державного устрою, сутністю якого є політична єдність, єдина система органів державної влади на всій її території, відсутність політичної самостійності у територіальних одиниць та єдність інших політичних, економічних і культурних інститутів держави». Також він вважає, що «в основу принципу уніта-

ризму покладені процеси централізації державної влади та управління, поєднані із самоврядними тенденціями місцевого самоврядування. При унітарній формі територіального устрою держави існує лише одна конституційна система органів державної влади, компетенція яких поширюється на всю територію держави».

Водночас В. В. Міщук стверджує, що поняття «унітарна форма держави» та «унітаризм» не є тотожними, оскільки неоднаковим є їхнє змістове наповнення. Крім того, час введення згаданих понять у науковий обіг різний: дефініція «унітарна держава» вперше зустрічається у наукових працях учених-теоретиків ХІХ ст., натомість термін «унітаризм» у силу різних причин і в сучасній юриспруденції не набув широкого використання. Більше того, сама унітарна держава виникає і розвивається на основі принципу унітаризму. При цьому окремі елементи унітаризму спостерігаються і в державах з федеративною формою територіального устрою [20, с. 14].

Іншим прикладом є позиція М. В. Савчина, який розглядає унітаризм як одну з форм державного устрою та стверджує, що «вітчизняний унітаризм базується на адміністративно-територіальному поділі, який передбачає уніфікацію законодавства про місцеву владу та уніфікацію системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування». при цьому, як зазначає М. В. Савчин, «він цим не вичерпується, засади унітаризму з точки зору правової догматики порушуються – у складі України є Автономна Республіка Крим, що є дилемою українського унітаризму, оскільки виникає питання про можливість зародження

регіоналістських і, навіть, федералістських тенденцій» [21, с. 886, 891].

Показовою у цьому плані є і позиція О. Г. Кушниренка, який хоч і наголошує на тому, що унітаризм є «формою державної єдності та базовою цінністю конституційного ладу», втім, зосереджує увагу лише на аналізі унітарної форми державного устрою [22].

Отже, слід констатувати, що вироблення визначення поняття унітаризму є доволі складним завданням. У багатьох наукових працях не дається чітка дефініція, або вона присутня в неявному вигляді через перерахування ознак, властивостей, рис [23–24]. Не всі з них характерні саме унітаризму. Різні сутність, зміст і кількість наведених ознак і властивостей. До того ж поняттям «унітаризм» оперують вчені різних галузей наукового знання (юристи, політологи, соціологи, філософи, економісти, фінансисти), тобто воно є міждисциплінарною категорією.

Відсутність єдиного підходу до розуміння унітаризму викликано декількома причинами. І перш за все тим, що унітарна модель державного устрою: а) відноситься одночасно і до структури, і до функціонування публічної влади; б) вона забезпечує синтез різних тенденцій розвитку державного організму: з одного боку, його єдності, неподільності, централізації та, з іншого боку, муніципалізації, децентралізації, деконцентрації, деволуції тощо; в) одночасно є і конституційно-правовим, політичним і соціальним явищем; г) передбачає певні цілі і засоби їх досягнення, причому ці цілі можуть бути за своїм характером локальними, регіональними і глобальними.

До того ж існує кілька моделей унітарної організації держави, для яких унітаризм може розглядатися і як теорія унітарної форми державного устрою, і як конкретна унітарна держава – спосіб реалізації та втілення цієї теорії. При такому підході унітаризм як конституційно-правове явище фактично ототожнюється з науковою теорією про це явище, тобто конституційно-правова дійсність і її відображення в науковому знанні не розрізняються. В такому аспекті, поняття «унітаризм» містить філософію якісно певного державного устрою, воно становить теоретико-методологічну основу організації унітарного устрою. А «унітарність» – тип реальної державної організації, який відповідає всім принципам унітаризму і є втіленням його філософії.

Унітаризм також розглядається і як спосіб життя, як спосіб поєднання територіальної єдності і невіддільності в конституційних відносинах різних форм державності – від централізованих до децентралізованих, деконцентрованих, регіональних держав і місцевого самоврядування.

Сучасний етап розвитку унітаризму в Україні обумовлений істотними змінами у механізмі конституційно-правового регулювання суспільних відносин та якісним оновленням системи, структури та змісту конституційного права. На наш погляд, сутність та зміст класичного муніципалізму необхідно розглядати та розуміти з різних позицій:

- **аксіологічної**, яка розкриває ціннісний потенціал феномену унітаризму як конституційно-правової та політичної ідеології, що являє собою систему ідеалів та ідей про територію

держави, її устрій як конституційні цінності (їх генезис, систему, форми вираження, методи та ступінь реалізації і захисту) [25], в основі якої знаходиться симбіоз конституційно-правової теорії та практики. Так, наприклад, суверенність, поділ влади, верховенство права, непорушність, субсидіарність, пропорційність, системність, стабільність адміністративно-територіального устрою є сенсоутворюючими цінностями сучасного унітаризму;

- **гносеологічної (епістемологічної)**, що дає знання про процеси становлення та перманентного розвитку унітаризму в окремих європейських державах, європейському континенті в цілому та загальноцивілізаційному значенні з точки зору формування українського, європейського та світового конституціоналізму, процесів демократизації, глобалізації та європейської міждержавної інтеграції. Еволюція вітчизняного унітаризму – це тривалий, розтягнутий у часі та просторі процес, який складається із сукупності історичних етапів, критеріями виділення яких як правило є різкі, переломні моменти у розвитку суспільства і держави, демократії та владних інститутів, які були викликані сукупністю загально цивілізаційних, державних та регіональних, внутрішніх та зовнішніх, соціально-правових, геополітичних, господарсько-економічних, духовно-культурних, екологічних, національно-безпекових та інших тенденцій і процесів, які детермінують можливість виникнення, визнання та розвитку суверенної демократичної державності;

- **онтологічної**, що концептуалізує феномен унітаризму як особливу форму існування суспільної свідомо-

сті та механізму втілення у буття людини ідеалів вітчизняного конституціоналізму та ідей авторитету державної території як фундаментальної конституційної цінності, поваги до її цілісності та неподільності, а саме – унітаристської свідомості, побудованої на свідомій переконаності у необхідності, корисності, функціонально-телеологічній цінності державної унітарності та правових норм, на основі яких вони визнаються Українським народом і державою, встановлюють гарантії конституційного ладу України, моделюють можливості захисту різнопланових інтересів Українського народу, держави, територіальних громад та людини за місцем її проживання за допомогою дій та кроків публічної влади.

Ми вважаємо, що означений аспект є одним з ключових як у процесі формування сучасного унітаризму в Україні цілому, зміцнення єдності та цілісності державної території, так і в плані розвитку демократії, децентралізації та місцевого самоврядування. Адже найголовнішою передумовою зрушень у справі зміцнення унітарності України має бути формування специфічних конституційно-правових унітаристських установок та унітаристського мислення суспільства, розвиток унітаристської культури, витребуваність у народі самого принципу унітаризму;

- **вітальної**, яка фіксує такі детермінанти та телеологічні орієнтири існування унітаризму, які мають життєутворююче значення не лише для суспільства і держави в цілому, а і людини та територіальних громад. Саме територія є неодмінною умовою розвитку всього державного життя. Тери-

торія, поряд з категоріями «народ» та «влада», утворює тріаду елементів, які формують державу [26, с. 3]. При цьому територія держави не лише уможливорює саме виникнення, існування, організацію та функціонування держави, виступаючи як «простір самовизначення народу, в межах якого держава здійснює свій суверенітет та свою юрисдикцію» [27, с. 6], а і стає просторовою основою свого поділу на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці з метою створення для всіх громадян незалежно від місця їх проживання сприятливих умов для розвитку людського потенціалу, забезпечення необхідного рівня надання населенню адміністративних, соціальних та інших послуг, функціонування раціональної системи управління соціально-економічними процесами, сталого розвитку тощо.

Традиційно поділ державної території на адміністративно-територіальні одиниці зумовлений географічними, історичними, економічними, соціальними, культурними та іншими чинниками. У силу цього, територія у просторовому вимірі оптимально фіксує у собі як складні проблеми загальнодержавного значення, так і елементарні питання людської життєдіяльності, політичні, економічні, духовно-моральні цінності та соціальні досягнення людини у будь-якій галузі суспільного розвитку. В унітарній державі це в цілому обумовлює особливу унітарну соціальність;

- **цивілізаційної**: осмислення як історичного, так і сучасного досвіду унітаризму через призму цивілізаційного підходу дозволяє зрозуміти перспективи політичного та соціально-економічного розвитку України

як суверенної держави у віддаленому майбутньому. Цивілізаційний підхід дозволяє зрозуміти сенс національного досвіду унітаризму та порівняти його з досвідом унітаризму тих зарубіжних демократій, де він став стійкою цивілізаційною традицією. У цьому аспекті, зокрема, розкривається процес формування парадигмальної конструкції унітаризму як теоретичного відображення політичної, соціально-економічної, екогуманістичної, інформаційної та національної безпекової стратегії та практики розвитку Українського народу та української державності;

- **праксеологічної**, яка дає знання про сучасний унітаризм як практику територіальної організації і функціонування публічної влади та реалізації прав людини, яка склалася під впливом загальноновизнаних ідей та принципів сучасного конституціоналізму та муніципалізму.

Так, зокрема, у даний час найбільш актуальним завданням держави та державної влади стає захист суверенітету, забезпечення цілісності та недоторканності території України; суспільний розвиток, насамперед – розвиток людського капіталу, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, європейська і євроатлантична інтеграція (створення необхідних умов для набуття повноправного членства у ЄС і НАТО); відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів України, розвиток оборонних і безпекових спроможностей, які унеможливили б збройну агресію проти України шляхом збільшення ціни цієї агресії; здатність суспільства та держави швидко й адекватно реагувати

на зміну безпекового середовища й підтримувати стає функціонування своїх основних механізмів. Реалізація цих та інших пріоритетів має забезпечуватися шляхом відновлення миру та державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, здійснення необхідного комплексу супутніх міжнародно-правових, політико-дипломатичних, національних, екогуманітарних та соціально-економічних заходів тощо.

На наше переконання, однією з парадигмальних засад реалізації відповідних державницьких завдань та цілей має бути доктрина українського унітаризму.

Щодо ролі муніципальної влади у відповідних процесах, то вона полягає не тільки у реалізації нею своїх самоврядних функцій та повноважень, а й утворенні та послідовній реалізації різноманітних організаційно-правових форм, способів, засобів, напрямів безпосередньої публічно-самоврядної діяльності, які б сприяли якомога більш повному включенню населення у процес вирішення проблем місцевого життя, стимулюванню інтересу й ініціативи до самоорганізації. Саме ця обставина формує як практичне значення ефективної, побудованої на європейських стандартах муніципальної демократії, організації та діяльності муніципальної влади, так і науково-дослідницький інтерес до вказаної проблематики, враховуючи колосальний соціальний запит на методологічно осмислену інформацію, яка б висвітлювала багатогранні аспекти публічно владної діяльності місцевого самоврядування, у тому числі й насам-

перед в аспекті зміцнення вітчизняного унітаризму;

- **функціональної**, яка передбачає відображення ролі і значення публічної (державної та муніципальної) влади як динамічної системи та цілеспрямованої діяльності, через яку, власне кажучи, реалізується функціонально-телеологічне призначення держави та практична підвалина сучасного унітаризму. Адже сила сучасної демократичної держави визначається, насамперед, тим, наскільки ефективно вона виконує свої функції, наскільки є результативною проведена нею внутрішня та зовнішня політика. Так, унітарна держава має свої особливі якості, які, в тому числі, характеризують її державний устрій (юридичне оформлення унітаризму), що виявляються в її політиці по-різному в кожній країні, суспільстві, у конкретних ситуаціях відповідно до завдань, які розв'язуються суспільством, поставленими цілями, правами, свободами і законними інтересами громадян, тобто це ефективна, повноцінна, авторитетна й впевнена в собі держава, яка чітко виконує усі свої функції і соціальне призначення.

Як вказує історія розвитку держав, механізм держави буде лише тоді ефективним, лише коли будуть успішно вирішуватися поставлені перед нею економічні, політичні та соціальні завдання, коли будуть забезпечуватися стабільність влади та її державно-правових інститутів, правильно використовуватися методи державно-правового регулювання, підтримуватися належний баланс у системі елементів, які складають механізм держави, а органи держави будуть виконувати усі покладені на них функції,

тобто діяльність механізму держави буде відповідати корінним інтересам суспільства та громадян.

Такий підхід свідчить про перехід у функціональній теорії держави від традиційного акценту на формальні її складові до так званого «людського чиннику» з позицій широкого гуманістичного підходу, покликаного привести до певної переоцінки співвідношення об'єктивних і суб'єктивних чинників у системі управління суспільством на користь та в інтересах останнього. Зокрема, людський вимір проблематики функціонування механізму й апарату держави є методологічною основою, що дає можливість предметніше аналізувати нові для юридичної науки, однак надзвичайно актуальні, важливі і дуже складні питання політики і права, національної безпеки і оборони, інформаційного та кадрового забезпечення, організації і проходження публічної служби тощо [28–29];

- **організаційної**, що дає інформацію про інституціональні особливості сучасного унітаризму у контексті виникнення, формування та розвитку та системні якості суб'єктів та організаційних структур унітарної державності. У цьому аспекті під конституційним механізмом державної влади слід розуміти засновану на правових принципах єдину систему взаємопов'язаних, публічних, легальних, нормативно визначених і організаційно та функціонально забезпечених інститутів, що мають на меті практичну реалізацію функцій держави та спираються на наявні ресурси. При цьому, під структурою конституційного механізму державної влади доцільно розуміти складну багаторівневу систе-

му нормативних та інституційних засобів, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований, результативний вплив на державно-владні відносини шляхом взаємозумовленого, збалансованого функціонування усіх структурних елементів з метою створення оптимальних політичних, економічних, соціальних, духовно-культурних, ідеологічних, правових та інших умов для функціонування суверенної, незалежної, демократичної, правової держави, а унітарність – в якості одного організаційних принципів її існування [30];

- **ідеологічної (пропагандистської):** односторонній характер тлумачення феномену території у конституційному праві та спрощене розуміння адміністративно-територіальних процесів не лише заважало і заважає дослідженню і вивченню проблем вітчизняного унітаризму, а і стало однією з причин перманентної дестабілізації його засад у реальній конституційній практиці протягом усіх років державної незалежності України в політичному, економічному, правовому та навіть духовно-культурному і психологічному вимірах.

Саме це здебільшого й сприяло виникненню одіозних міфів і соціальних фантомів про федералізм як «найбільш завершену форму регіоналізму та неодмінну умову для самореалізації потенціалу регіонів, кожної територіальної одиниці, кожного громадянина» [31, с. 42]. Тобто сьогодні існує серйозне протиріччя між доктринальними уявленнями про сутність та зміст унітаризму, умови його ефективного функціонування, розвитку та трансформації, що домінують у мисленні і діяльності вчених і політиків та

реальною практикою розвитку самої унітарної системи територіальної організації держави. До того ж, дискусія про федералізм і унітаризм в Україні, періодично з'являючись, на сьогоднішній день вже перестала бути питанням звичайного академічного або політичного діалогу [32, с. 15]. У силу цього, на наше глибоке переконання, формування цілісної парадигмально-конституційної основи сучасного українського унітаризму відіграватиме вагому ідейно-пропагандистську роль у процесах протидії здебільшого проросійськи орієнтованим концептам федералізації України [31; 33–39];

- **дефінітивної (категоріальної),** що базується на припущенні здатності унітаризму як понятійного елемента виокремити систему категорій сучасного конституційного права («територія держави», «державний устрій», «адміністративно-територіальний устрій», «унітарність», «унітарний устрій», «регіоналізм», «регіоналізація», «муниципалізм», «муниципалізація», «децентралізація», «деконцентрація» тощо).

Висновки. По-перше, тільки у своїй єдності означені та інші аспекти у розумінні сутності унітаризму (у тому числі у контексті ідей та цінностей світового конституціоналізму, його змістових та системно-структурних характеристик, серед яких свобода, суверенітет, солідарність, демократія, правовладдя (верховенство права), поділ влади) дозволяють говорити про існування даного феномену не тільки як привабливої концептуальної моделі, а й об'єктивної реальності, яка має аксіологічні, гносеологічні, онтологічні, цивілізаційні, інституціональні, конститутивні, нормативні, функціонально-телеологічні,

історичні, національні та ментальні параметри, які еволюційним шляхом склалися під впливом відповідних ідей та принципів.

По-друге, такий симбіоз сутнісних, змістових та системно-структурних характеристик сучасного унітаризму дозволяє розуміти, розвивати, захищати унітарну державність. Адже, тільки за умови такої парадигмально-конституційної, інституціональної та функціональної інсталяції у механізм демократичного конституційного ладу унітаристська ідея стає оптимальною та, по суті, універсальною основою для вирішення значної кількості суспільних справ, у тому числі та у першу чергу прав людини, що свідчить про коло-сальний гуманістичний потенціал сучасного українського унітаризму.

По-третє, унітаризм не повинен ототожнюватися виключно з традиційними організаційними або функціональними атрибутами унітарної форми державного устрою. Унітаризм є багатовимірним соціально-політичним та конституційним явищем: це і ідея, і теорія, і науковий напрям, і соціально-політична та конституційна практика, і конституційна форма існування та функціонування народу (народоправство), держави (державність), регіонів (регіоналізм) та територіальних громад (громадоправство та муніципалізм), і історичний стан національної державності та української регіональної цивілізації (національна ідентичність), і прояв громадянськості (унітарна правосвідомість) тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентраліза-

ції влади), внесений Президентом України 13.12.2019, реєстр. №2598 *Сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 (Дата звернення 22.ІІІ.2020)

2. Проект Закону (доопрацьований) про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади), внесений Президентом України 27.12.2019, реєстр. №2598 *Сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 (Дата звернення 22.ІІІ.2020)

3. Гончаренко О. (Де)централізація? Чим небезпечні зміни в Конституцію, запропоновані Зеленським. *Українська правда*. Інтернет-видання. URL: <https://www.prawda.com.ua/columns/2019/12/20/7235436/> (Дата звернення 22.ІІІ.2020)

4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 р. *Голос України*. 1995. 10 червня.

6. Конституція (Основний Закон) України: Прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09?find=1&text=%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80> (дата звернення 22.ІІІ.2020)

7. Гречко О. О. Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру української держави. *Право і Безпека: наук. журн.* 2014. № 4(55). С. 12–16.

8. Колісник В. Перспективи удосконалення державно-територіального устрою України: відновлення унітаризму чи перехід до федералізму? *Права людини: ін-*

форм. бюл. Харк. правознахис. групи. 2014. № 10 (1-15 квітня). С. 6–9.

9. Кресіна І. О., Стойко О. М. Еволюція унітаризму в Україні: між консолідацією та консервацією. *Право України*. 2014. № 9. С. 45–52.

10. Курас І. Федерація чи унітарна держава? (Загальнонаціональні та регіональні державотворчі інтереси в сучасній Україні). *Політика і час*. 1993. № 6. С. 4–8.

11. Романюк О. І. Унітаризм VS федералізація: проблема державного устрою України в контексті конституційної реформи. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія: зб. наук. пр. НЮУ ім. Я. Мудрого. Харків: Право, 2014. № 3 (22). С. 111–119.

12. Телешун С. О. Державний устрій України: проблеми теорії і практики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Київ, 2000. 34 с.

13. Концепція нової Конституції України: Схвалена Постановою Верховної Ради Української РСР «Про Концепцію нової Конституції України» від 19 червня 1991 року № 1213-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 35. ст. 466

14. Проект Конституції України, винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення: Постанова Верховної Ради України від 1 липня 1992 року № 2525-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 37. ст. 550

15. Концепція адміністративної реформи в Україні: Затверджена Указом Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98?find=1&text=%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80#w13> (дата звернення 22.ІІІ.2020)

16. Концепція державної регіональної політики: Затверджена Указом Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001 *Офіційний сайт Верховної Ради*

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001?find=1&text=%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80#w13> (дата звернення 22.ІІІ.2020)

17. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. ст. 90

18. Концепція державної мовної політики: Схвалена Указом Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010?find=1&text=%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80> (дата звернення 22.ІІІ.2020)

19. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. ст. 81

20. Міщук В. В. Унітаризм як принцип державного устрою. *Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2010. № 4/2010. С. 12–16.

21. Савчин М. В. Конституційне право України: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. 1008 с.

22. Кушниренко А. Принцип унітаризма как форма государственного единства и базовая ценность конституционного строя Украины. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. Nr. 6(10). Pp. 56–60.

23. Гетьман А. Б. Конституційно-правові засади адміністративно-територіального устрою України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2013. 189 с.

24. Гречко О. О. Принципи територіального устрою України: конституційно-правовий аспект: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Харків, 2018. 228 с.

25. Бондар М. Територія як конституційна цінність: поєднання публічно-влад-

них та приватно-особистісних засад. *Право України*. 2014. № 9. С. 22–31.

26. Сысоева Е. А. Категория «территория» в правовой теории и практике законодательного регулирования федеративного устройства современной России: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права; История учений о праве и государстве». Ростов-на-Дону, 2006. С. 3.

27. Бабурин С. Н. Территория государства: Теоретико-правовые проблемы: автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория права и государства; История права и государства; История правовых и политических учений». Москва, 1998. 50 с.

28. Волинець В. В. Функції сучасної держави: теоретико-правові проблеми: монографія. Київ: Логос, 2012. 512 с.

29. Лощихін О. М. Функції сучасної держави: нарис юридичної теорії: монографія. Київ: Логос, 2013. 228 с.

30. Шатіло В. А. Конституційний механізм державної влади в Україні: проблеми співвідношення організаційних структур і функцій: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2018. 496 с.

31. Тихонов В. Манифест федерализма, или путь к демократическому государству. Луганск, 2004. С. 42. 64 с.

32. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Харків, 2017. 20 с.

33. Бузина О. Украина. Федерализм и антифедерасты. *Олесь Бузина. Авторский сайт-сообщество*. URL: <https://buzina.org/povtorenie/2465-federalism.html> (дата звернення 22.ІІІ.2020).

34. Ветров В. Федеративная Украина – так ли страшен черт, как его малюют? *Новости Украины*. URL: <https://from-ua.com/>

[eco/f0aa468b86251.html](https://from-ua.com/eco/f0aa468b86251.html) (дата звернення 22.ІІІ.2020).

35. Колесніченко В., Бортнік Р. Федеративна Україна: безальтернативна альтернатива розвитку Української держави. *Голос України*. 2009. № 194 (4694). 15 жовтня. С. 4–5.

36. Медведчук В. Доктринальна модель побудови федеративної держави: українська ретроспектива і сучасність. *Право України*. 2013. № 9. С. 289–305.

37. Мочалов А. Азбука федерализма. Лекция первая. *Сайт Общественного движения «Украинский выбор – Право народа»*. URL: <http://vybor.ua/video/federalization/aleksandr-mochalov-azbuka-federalizma-lekciya-pervaya.html> (дата звернення 22.ІІІ.2020)

38. Мучник Г. Унитарная нетерпимость или федеративное добрососедство? *Еженедельник 2000*. URL: <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/sotsium/81302> (дата звернення 22.ІІІ.2020)

39. Толочко П. Нам нужно федеративное государство. *Сайт Общественного движения «Украинский выбор – Право народа»*. URL: <http://vybor.ua/video/federalization/nam-nujno-federativnoe-gosudarstvo.html> (дата звернення 22.ІІІ.2020).

REFERENCES:

1. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady) : vid 13.12.2019, № 2598 [Draft Law on Amendments to the Constitution of Ukraine (on decentralization of power), submitted by the President of Ukraine from 13.12.2019, № 2598]. (n.d.). *rada.gov.ua*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 [in Ukrainian].

2. Proekt Zakonu (doopratsovanyi) pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady) : vid 27.12.2019, № 2598 [Draft Law (Revised) on Amendments to the Constitution of

Ukraine (on decentralization of power) from 27.12.2019, № 2598]. (n.d.). *rada.gov.ua*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 [in Ukrainian].

3. Honcharenko, O. (2019). (De)tsentralizatsiia? Chym nebezpechni zminy v Konstytutsiui, zaproponovani Zelenskym [(De)centralization? What are the dangerous amendments to the Constitution proposed by Zelensky]. *www.pravda.com.ua*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/12/20/7235436/> [in Ukrainian].

4. Konstytutsiia Ukrainy: vid 28 chervnia 1996 r. [The Constitution of Ukraine from June 28, 1996]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 30. Art. 141 [in Ukrainian].

5. Konstytutsiinyi dohovir mizh Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy ta Prezydentom Ukrainy «Pro osnovni zasady orhanizatsii ta funktsionuvannia derzhavnoi vlady i mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini na period do pryiniattia novoi Konstytutsii Ukrainy» : vid 8.06.1995 [Constitutional Treaty between the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine «On the Fundamental Principles of Organization and Functioning of State Power and Local Self-Government in Ukraine for the Period Before the Adoption of the New Constitution of Ukraine» from 8.06.1995]. (1995). *Holos Ukrainy*, 10 chervnia [in Ukrainian].

6. Konstytutsiia (Osnovnyi Zakon) Ukrainy: vid 20 kvitnia 1978 r. [The Constitution (Basic Law) of Ukraine from April, 1978]. (n.d.). *rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09?find=1&text=%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80> [in Ukrainian].

7. Hrechko, O. O. (2014). Pryntsyp yednosti ta tsilisnosti derzhavnoi terytorii yak harantiia unitarnoho kharakteru ukrainskoi derzhavy [The principle of unity and integrity of the state territory as a guarantee of the unitary character of the Ukrainian state]. *Pravo i Bezpeka – Law and Security*, 4(55), 12-16 [in Ukrainian].

8. Kolisnyk, V. (2014). Perspektyvy udoskonalennia derzhavno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy: vidnovlennia unitaryzmu chy perekhid do federalizmu? [Prospects for improvement of the state-territorial system of Ukraine: restoration of unitarism or transition to federalism?] *Prava liudyny – Human Rights*, 10, 6-9 [in Ukrainian].

9. Kresina, I. O., & Stoiko, O. M. (2014). Evoliutsiia unitaryzmu v Ukraini: mizh konsolidatsiieiu ta konservatsiieiu [The Evolution of Unitarianism in Ukraine: Between Consolidation and Conservation]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 9, 45-52 [in Ukrainian].

10. Kuras, I. (1993). Federatsiia chy unitarna derzhava? (Zahalnonatsionalni ta rehionalni derzhavotvorchi interesy v suchasni Ukraini) [Federation or unitary state? (National and regional state-building interests in contemporary Ukraine)]. *Polityka i chas – Politics and time*, 6, 4-8 [in Ukrainian].

11. Romaniuk, O. I. (2014). Unitaryzm VS federalizatsiia: problema derzhavnoho ustroiu Ukrainy v konteksti konstytutsiinoi reformy [Unitarianism VS federalization: the problem of Ukrainian state system in the context of constitutional reform]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia – The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophies of Law, Political Science, Sociology*, 3(22), 111-119 [in Ukrainian].

12. Teleshun, S. O. (2000). Derzhavnyi ustroi Ukrainy: problemy teorii i praktyky [State System of Ukraine: Problems of Theory and Practice]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

13. Kontseptsiiia novoi Konstytutsii Ukrainy : vid 19.06.1991 r. № 1213-XII [Concept of the New Constitution of Ukraine from 19.06.1991, № 1213-XII]. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR – Bulletin of Verkhovna Rada of USSR*, 35. Art. 466 [in Ukrainian].

14. Proekt Konstytutsii Ukrainy : vid 1.07.1992 r. [The draft of Constitution of Ukraine from 1.07.1992]. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 37. Art. 550 [in Ukrainian].
15. Kontsepsiia administratyvnoi reformy v Ukraini : vid 22.07.1998, № 810/98 [The concept of administrative reform in Ukraine from 22.07.1998, № 810/98]. (n.d.). rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98?find=1&text=%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80#w13> [in Ukrainian].
16. Kontsepsiia derzhavnoi rehionalnoi polityky : vid 25.05.2001, № 341/2001 [Concept of national regional policy from 25.05.2001, № 341/2001]. (n.d.). rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010?find=1&text=%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80> [in Ukrainian].
17. Zakon Ukrainy «Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky» : vid 5.02.2015 r [Law of Ukraine «On the principles of state regional policy» from 5.02.2015]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 13. Art. 90 [in Ukrainian].
18. Kontsepsiia derzhavnoi movnoi polityky : vid 15.02.2010 r., № 161/2010 [Concept of state language policy from 15.02.2010, № 161/2010]. (n.d.). rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010?find=1&text=%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80> (data zvernennya 22.III.2020) [in Ukrainian].
19. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi» : vid 25.04.2019 r. [Law of Ukraine «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as State» from 25.04.2019]. (2019). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 21. Art. 81 [in Ukrainian].
20. Mishchuk, V. V. (2010). Unitaryzm yak pryntsyyp derzhavnogo ustroiu [Unitarianism as a Principle of Government]. *Universytetski naukovi zapysky – University Scientific Notes*, 4, 12-16 [in Ukrainian].
21. Savchyn, M. V. (2009). *Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional Law of Ukraine]*. Kyiv: Pravova yednist [in Ukrainian].
22. Kushnirenko, A. (2014). Printsyp unitarizma kak forma gosudarstvennogo edinstva i bazovaya tsennost konstitutsionnogo stroya Ukrainy [The principle of unitarism as a form of state unity and the basic value of the constitutional system of Ukraine]. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 6(10), 56-60 [in Russian].
23. Hetman, A. B. (2013). *Konstytutsiino-pravovi zasady administratyvno-terytorialnogo ustroiu Ukrainy [Constitutional and legal principles of the administrative and territorial structure of Ukraine]*. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
24. Hrechko, O. O. (2018). *Pryntsyyp terytorialnogo ustroiu Ukrainy: konstytutsiino-pravovyi aspekt [Principles of territorial structure of Ukraine: constitutional and legal aspect]*. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
25. Bondar, M. (2014). *Terytoriia yak konstytutsiinasinnist: poiednannia publichno-vladnykh ta pryvatno-osobystisnykh zasad [Territory as Constitutional Value: Combining Public-Power and Private-Personal Foundations]*. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 9, 22-31 [in Ukrainian].
26. Sysoeva, E. A. (2006). *Kategoriya «territoriya» v pravovoy teorii i praktike zakonodatelnogo regulirovaniya federativnogo ustroystvasovremennoy Rossii [The category «territory» in the legal theory and practice of legislative regulation of the federal structure of modern Russia]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Rostov-on-Don [in Russian].
27. Baburin, S. N. (1998). *Territorija gosudarstva: Teoretiko-pravovye problemy [Territory of the State: Theoretical and Legal Problems]*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].

28. Volynets, V. V. (2012). *Funktsii suchasnoi derzhavy: teoretyko-pravovi problemy* [Functions of the modern state: theoretical and legal problems]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
29. Loshchykhin, O. M. (2013). *Funktsii suchasnoiderzhavy: narys yurydychnoi teorii* [Functions of the modern state: an outline of legal theory]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
30. Shatilo, V. A. (2018). *Konstytutsiinyi mekhanizm derzhavnoi vlady v Ukraini: problemy spivvidnoshennia orhanizatsiinykh struktur i funktsii* [The constitutional mechanism of state power in Ukraine: problems of correlation of organizational structures and functions]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
31. Tihonov, V. (2004). *Manifest federalizma, ili put k demokraticheskomu gosudarstvu* [The manifestation of federalism, or the path to a democratic state]. Lugansk [in Russian].
32. Renov, Ye. V. (2017). *Tsinnosti konstytutsiinoho ladu Ukrainy ta yikh pravova rehlementatsiia* [Values of the constitutional order of Ukraine and their legal regulation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
33. Buzina, O. (2009). *Ukraina. Federalizm i antifederasty* [Ukraine. Federalism and anti-federation]. *buzina.org*. Retrieved from <https://buzina.org/povtorenie/2465-federalism.html> [in Russian].
34. Vetrov, V. (2010). *Federativnaya Ukraina – tak li strashen chert, kak ego malyuyut?* [Federated Ukraine – is the devil so terrible as he is painted?]. *from-ua.com*. Retrieved from <https://from-ua.com/eco/f0aa468b86251.html> [in Russian].
35. Kolesnichenko, V., & Bortnik, R. (2009). *Federatyvna Ukraina: bezalternatyvna alternatyva rozvytku Ukrainskoi derzhavy* [Federal Ukraine: an alternative to the development of the Ukrainian state.]. *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 194(4694), 4-5 [in Ukrainian].
36. Medvedchuk, V. (2013). *Doktrynalna model pobudovy federativnoi derzhavy: ukrainska retrospektyva i suchasnist* [A doctrinal model of building a federal state: Ukrainian retrospective and modernity]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 9, 289-305 [in Ukrainian].
37. Mochalov, A. (2013). *Azbuka federalizma. Lekciya pervaya* [The ABC of federalism. Lecture one]. *vybor.ua*. Retrieved from <http://vybor.ua/video/federalization/aleksandr-mochalov-azbuka-federalizma-lekciya-pervaya.html> [in Russian].
38. Muchnyk, H. (2012). *Unytarnaia neterpymost yly federativnoe dobrososedstvo?* [Unitary Intolerance or Federal Neighborhood?]. *www.2000.ua*. Retrieved from https://www.2000.ua/v-nomere/svoboda-slova/ekspertiza_svoboda-slova/unitarnaja-neterpimost-ili-federativnoe-dobrososedstvo_arhiv_art.htm [in Russian].
39. Tolochko, P. (2016). *Nam nuzhno federativnoe gosudarstvo* [We need a federal state]. *vybor.ua*. Retrieved from <http://vybor.ua/video/federalization/nam-nujno-federativnoe-gosudarstvo.html> [in Russian].